

Nro. 52.

A' FELS. R. TSÁSZÁRNAK ÉS A. KIRÁLYNAK
KEGYELMES ENGEDELMÉBŐL.

*Költ Bétsben Juniusnak 30-dik napján 1795.
esztendőben.*

Orosz Birodalom.

Leg közelebb sok hadi előmenetel vólt Péters-
burgban a' Lengyel Országba küldetett se-
regeknek vezérjei közt, melly történetből azt a'
következést húzzák ki magok az Oroszok, hogy
bizonyosan hadakozás fog lenni az északon. —
A' Bétsben tartózkodó Török kereskedők is eb-
ben az értelemben vagynak, és igen sok posztót
vásárlanak 's küldenek Török Országba. — Más
fontos környülállások is azt mutattyák, hogy
nem sokáig fog az északi uralkodó Fejedelmek
közt való egyesség tartani. Déli Prussiába és Si-
lesiának Lengyel Ország felé való határait szá-
mos Prussus seregek marsiroznak, Dantzig és
Thorn védelmező állapotba tétetnek; a' Lengyel

Országi új aquisitiókban sok rekruták szedetnek; imitt amott sántzok és battériák kélzitetnek; egy szóval minden politika tsillagzatok az mutattyák, hogy az északi hideg kementzék nem sokára bé fognak fütetni.

Frantzia Ország.

Az utolsó Kurirnak utolsó lapján egy két szóval jelentettük néhai XVI. Lajos király ízerentsétlen árvájának *Jun.* 8-ikán dél után két órakor történt halálát. — A' köz Jóra ügyelő Commissio mingyárt a' következett napon tartott gyűlésben közönséges jelentést tétetett arról *Sevestre* tagja által a' Conventnek. Darab időtől fogva, *úgymond ő*, egy nagy hideg daganat támadt a' *Capet Lajos* fiának jobb térde kalátsán, és bal kezén, melly miatt származott fájdalmai *Májusnak* 4-ikén nagyon kezdtek öregbűlni, minden ételhez való kivánságát el vesztette a' beteg, 's hideg lelést kapott utánna. *Dessaux* igen híres seb orvos rendeltetett orvoslására, kinek egyenes szívűségétől és talentomaitól mind azt várni lehetett, a' mivel közönségessen tartozunk az emberiségnek. — *Jun.* 4-ikén *Dessaux* meg halálozván, *Peletán* polgárt és tudós seborvost rendelte helyére a' köz Jóra ügyelő Commissió, mellé adta *Dumangin* polgárt is a' *Hospice de Santé* nevű ispotálynak első belső orvosát. Mind ketten szergalmatos gondot viseltek a' reájok bizatott betegre, 's minden nap jelentést tettek környülállásairól. — *Jun.* 8-ikán dél előtt 11 órakor bé küldött tzédulájokban gyógyúlhatatlannak lenni mondották nyavalyáját, és már dél után két órakor 's egy fertálykor ki is múlt e' világból az ifjú *Capet*. — A' köz bátorságra ügyelő Commissiónak hagyásából jelentem tinektek e' történetet. — Minden környülállások szorossan meg visgáltattak, imé vagynak a' protokollumok, mellyeket szükség leveles táratokba bé tenni. “A' mint néhány közönséges újság levelek, még a' múlt szombaton költ Bétsi diarium is jelenti, sem a' Convent, sem a' gallerián lévő

halgatók semmit meg nem illetődtek ezen történetnek hallásán. — *Mercier* száraz betegségnek lenni mondotta a' Delfinus nyavalyáját, a' melly lassan lassan egész testét meg eméltette, sőt még elméjének tehetségeit is meg erőtelenítette.

Egy Párisból jött magános levél ekként nyilatkozattya ki ezen szomorú történetet: Töbnire, *úgymond*, minden *Journáljaink*, az az, újság leveleink nagy érzékenységgel irtak XVI. Lajos király fiának haláláról. — “Melly szomorú fatum, így szól egy azok közül! Melly szerentsétlen tsillagzat alatt született ez a' fájdalomnak magzattya? Édes attyát, anyyát, 's attyának hugát a' vérengező teátrumon el veszni látta; egygyetlen egy attyafiától ifjú nénnjétől el szakasztott. Két elztendőnél tovább élt szomorú magánosságban! végtére meg hólt, ez a' sokak' reménységének, és félelmének, sokak szeretetének és gyűlölségének tárgya! — Meg hólt, és minekelötte bé zárattak volna szemei, nem vehett kedves nénnjétől vég bútsút! — — Ugyan ezen közönséges újság ezeket ragasztya ezen történethez: Vajha ez a' történet meg enyhitené azon keménységet, melly ezen familiának szerentsétlen maradékai éránt gyakoroltatik. — — Ideje volna már meg visgálni, szabad é a' népnek a' maga bátorságának palastya alatt az illy ártatlan, és ártani nem tudó teremtések nyomorgatni? melly nagy gyalázattyára szolgál a' Frantzia nemzetnek három ártatlan aszfzony személyt a'setét tömlötzben nyomorgatni? Mit mivelhet, *úgymond*, a' respublika ellen ez az ifjú leányzó? Gondollyátok é, hogy ha ő szabadon élne, fegyveres népet gyűjtene a' respublika ellen? Gondollyátok é, hogy az *Orleánsi* hertzegné, a' ki éppen olly híres maga virtusai által, mint férje vólt gonoszságai által, gondollyátok é, hogy ez a' kegyes személy ellenetek fegyvert fogna? Nem érdemes é a' *Marsiliai* fogságban lévő *Burbonni* hertzegné a' könnyörületességre, és emberiségre?

Miért késedelmeztek segedelmére menni, és vizsgálatásnak olaját önteni szomorú szívébe.

Juniusnak 11-ikén estéli 8 órakor két pólgári biztosok és a' Tempeli szakasznak politzia Commissariususa mentenek a' Tempelbe a' Delfinus megholt testének el temetésére. Szobájában bé menvén fedetlen találtak a' holt testet, és mingyárt akkor deszka koporsóba tétetvén a' *Sz. Margita* temető kertbe vetették. Bátorságnak okáért egynéhány osztály gyalogság követte őket távolról. — Dél előtt 11 órakor 4 orvos jelenlétében fel nyitattott a' teste, és a' mint a' *visum repertum* előadta, belső részei ugyan egészségesek voltak, hanem imitt amott apró fekélyetskéek találtattak azokon, mellyek éppen olyan fejer nedvességgel vóltanak tele, mint a' minémű vólt a' térdén, és kezén támadott daganatban. A' már régtől fogva véreben vólt *acrimonia* avagy tsipő nedvesség mondatik halálának oka lenni 's a' t. Mingyárt meg halálózása után kurirokat küldött a' Közjóra ügyelő Commisio *Pichegrü* Generálishoz, *Barthelemy* Fr. követhez, és a' Pyrenéusi és Alpesi Fr. armádiáknak vezérjeihez. — Sokan sokféle módon beszélnek és irnak é történetről mind Párisban mind másutt; olyyak is találtatnak, a' kik kétségbe hozzák halálát.

A' *Rennesi* tudósítások szerént már három vagy négy ütközet esett a' patrióta seregek és *Chouánok* közt; de mindenikben az utólsóbbak vesztettek, és a' mint egy későbbi levél beszéli, igen sok *Chouáns* tisztek, papok, és emigrált nemesek estenek fogságra. — A' *Jun.* 11-ik napján tartatott gyűllésben fel menvén *Cambaceres* az óráló székbe fel olvasta *Hattry* Generálnak *Luxenburg* alól küldött levelét mellyben ekként fejezte ki magát: *Luxenburg* Fr. respublikáé, a' capitulatio szerént ma három órakor bé fognak a' Frantzia seregek a' *Sz. Károly* erősségébe marsirozni. Az egész ostrom alatt vitézi módon tartották magokat a' tisztek és katonák. Bátor szüntelen tüzelt légyen is a' garnison munkásainkra; még is sem-

mit nem tehetett; *Alix* polgár ezen levélnek vi-
vője az egész ostrom alatt Generál adjutánsi hi-
vatalat viselt, a' ki személyesen jelen lévén a' Con-
vent gyűlésében atyafiságos tsókokat nyert az
előülötől. Leg ottan azt végzette a' Convent,
hogy a' Közjóra ügyelő Commissio ötet nagyobb
tíztségre emelje; hogy a' Luxenburgot ostrom-
lott ármádia érdemessé tette magát a' haza éránt,
és hogy *Joubert* nemzeti képviselő mennyen *Lu-
xenburgba*.

* * *

Konde hertzeg Sz. Misét szolgáltattott maga
táborában a' meg holt ifjú *XVII. Lajos* király lel-
kének bóldogságáért, ennek végződése után pe-
dig néhai *XVI. Lajosnak* idősb testvér ötsét a'
Provinciai Grófot *XVIII. Lajos* név alatt
királynak kiáltatta, és *Veronába* küldetett
kurirja által, a' hol t. i. tartózkodik a' nevezett
királyi hertzeg, az egész történetet tudtára adat-
ta. Ez a' dolog mind Frantzia Országban, mind
a' coalescált Fejedelmek közt nagy változást okoz-
hat. Könnyen meg lehet, hogy az Orzágon ki-
vül lévő új királynak ki adatandó hirdetményére
a' Fr. ármádiának fele el pártól, 's hívségére áll,
és ekkor vége lesz az egyetlen egy és el osztha-
tatlan Fr. republikának. Nem lehetetlen dolog
az is, hogy a' hadi szerentsének meg változásával
a' szüntelen békességet sürgető Német Orzági Stá-
tusok gondolkozásának módja is meg változik, és
egész erejeket a' Fr. monarchiának helyre állítá-
sára fogják fordítani. — — A' *Konde* hertzeg
hirdetményének, mellyben *XVII. Lajosnak* ha-
lálát tudtára adatta maga ármádiájának, ez
a' rövid értelme vagyon: "Nem leg először
emelékeztetem most az urakat ezen sarkalatos
principiumra, hogy a' Frantzia király soha meg
nem hal. Ahoz képest esküdjünk meg félséges
Fejedelmünknek mostani királyunknak, hogy mi
készek vagyunk utolsó tsepp vérünket ki ontani
hozzája való határozhatatlan hívségünknek, ma-

gunk alája való vetésének, és azon változhatatlan hajlandóságunknak ki nyilatkoztatására, melly egészlen meg hatotta lelkünket. Ezen örvendetes fel kiáltással: *Éllyen a' király!* nyilatkoztatjuk ki azon igaz kívánságot, a' melly szivünknek belső részéből származik, és a' melly minden jó Frantziában mély érzékenységet tsinált. — Minekutánna a' könyörületességnek istenét a' halál által el vezített királyunkért imádni fogjuk, kérjük a' seregeknek istenét, hogy a' nekünk adott királynak életét hozfzabíttsa, és a' fején lévő koronát, ha meg kell lenni győzedelmek, vagy inkább ha lehetséges, jobbágyainak meg térese, és kegyességének 's igazságának öfzve kapcsolása által erősíttse meg. — *XVII. Lajos király meg hólt, éllyen éllyen XVIII. Lajos király!* — Költ a' Mühlheimi fő kvártélyban 19-ik Junii 1795-ben. —

Batáviai Respublika.

A' Hágai fő kormányzék azt a' parantsolatot tétette közönségessé a' még most Batavusokhoz tartozó Generálitási tartományokban, hogy a' nemzeti Conventiónak öfzve gyűlléséig mindenek azon lábon maradjanak a' méllyen állottak ennekelötte (a) A' *Treviri* és *Koloniai* Érseki udvarok azt a' jelentést tétették a' Hágai fő Kormányzéknel, hogy azok ennekutánna is szép egygyességben kívánnak a' Batáviai respublikával élni. Ennek a' közönséges Társaságnak hadi szolgálattyaából ki lépett tisztek esküvéssel való fogadást tettek, hogy ök a' *Batavusok* ellenségeinél, nevezetesen, az Anglusoknál és az Orániai herczegnél szolgálatot nem

(a.) *Generalitás tartományainak (Generalitaets Landen) mondatnak a' hét frigyes tartományoknak köz fegyverek által keresett örökségek, u. m. Brabantziának, a' Limburgi herczegségnek, Flandriának és Geldriának egy része.*

vesznek. A' Párisba küldetett Batáviai követe-
ket, u. m. *Blauw* és *Meyer* polgárokat rendes
követeknek lenni ismérte a' Párisi Convent. A'
Fr. északi armádiának egy részze a' Batáviai res-
publika zsóldjában fog maradni az új constitutió-
nak erős fundamentomra való tétele végett. —
A' *Kuylenburgi* Grófság, az Orániai hertzegi ház-
nak ősi öröksége is a' Batavusok mellé állott, 's
egészlen le mondott törvényes urának engedelmessé-
géről.

Elegyes Történetek.

Koppenhágában Jun. 5-ikén dél után 3 órakor
tűz támadván annyira el hatalmazott, hogy har-
madnapig semmi úton módon meg nem lehetett
azt óltani, 1000 háznál többet emészített meg a'
kegyetlen tűz. A' korona hertzeg, az Augusten-
burgi, Hassiai és Würtenbergi hertzegekkel egy-
gyütt szüntelen jelen vóltanak ezen szerentsétlen
történetben, és a' hol lehetett serkentették a' né-
pet a' tűznek óltására. Látván az Ó városnak
lakosai, hogy más nap is terjed a' tűz, minden
vagyonkájokkal vagy az új városba, vagy a' vá-
ras előtt való mezőségre futottanak ki, 's ott von-
tanak magoknak sátor.t — A' király 3000 tonna
gabonát adatott óltsó árron a' sütőknek, hogy a'
tűz által megkárosítatott szegénységnek óltsón ad-
hassanak kenyeret. A' rettentő tűz Juniusnak he-
tedik napján 12 óra után óltatott meg, mineku-
tánna 48 órákig dühösködött, és 1416 házat emész-
tett volna meg. Ezek közül vóltanak a' közön-
ség háza, az árvák háza, a' Sz. Miklós templo-
ma, az admirális épülete, két apatika, 24 ser-
főző ház, 19 kenyérsütő ház, és 200 pálinkaége-
tő ház. Húsz ezer embernél több folztatott meg
hajlékától. — A' Hollandiából Rénusi armádiá-
hoz marsirozni parantsoltatott Fr. kavalléria szé-
pen meg mondirozta magát. — Spanyól Ország-
ban, és a' Majlandi hertzogségben újjabb paran-
tsolatok hirdetettek ki a' templomokban lévő szük-

ségtelen arany és ezüst edényeknek pénz verő ház-
ba való vitelére. — A' Londonban lévő Fr. emi-
gráns tisztek készen tartják magokat a' flottára-
való menetelre. A' Wendei és kis Britanniai kör-
nyülállások nagy figyelmetességet okoztak Lon-
donban; már is sok Amerikai kereskedő hajókat
fogtak el az Anglusok, azokat tudnillik, mellyek
búzával, és eleséggel valának meg terhelve, 's Fr.
Országba akartak menni. — A' Saxóniai Válasz-
tó fejedelemségben nagyon meg károsította a'
múlt hólnapban való hideg a' szőlő tökéket. A'
Bétsi dámák új forma legyezőket találtak fel,
mellynek jobb oldalán a' Telegrafus képe, túlsó
oldalán pedig a' Telegrafus irásnak módja va-
gyon le festve. — A' Párisba rendeltetett *Velen-*
czei követ Bâselbe váratik. — *Pichegrü* Fr. fő ve-
zér ismét Hünigenben Bâselnek szomszédtságában
völt. — A' Császári K. seregek Bâsel szomszéd-
tságába gyüllöttek, 's igen sok nehéz artilleriát vit-
tek oda magokkal. — Gróf *Pannin* Orosz Gene-
rál Majór tétetett Lytvániának fő kormányozója
vá. — A' *Ferrándnak* el temetésekor mondott
halotti orációt minden Európai nyelvekre által
fordítani, és minden osztályokba 's Fr. armádiák-
hoz meg küldetni parantsolta a' Párisi Convent. —
Toll Svéciai Generál Lajtinant egy bizonyos ösz-
ve esküvésben való részesülléséért szolgálattya-
tól meg fosztatott, 's két esztendeig való várbéli rab-
ságra sententziáztatott.

* * *

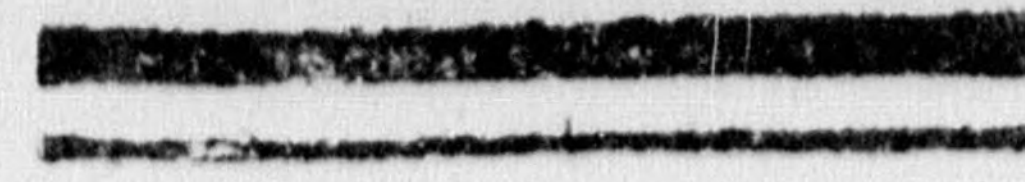
Vége a' 2-ik Fertály Esztendőnek.

T O L D A L É K.

A Bétsi Magyar Mercuriusnak XLVII-dik darabjával ki adott Magyar Almanakról tett Jegyzésekre való Felelet.

Sajnálom, hogy ezen *Recenzió*nak, melly már a' múlt Mártiusban a' Magy. Mercurius Érd. Írójának kezénél vólt, ki adatása olly idő tzikkelyére halasztatott, mellyben az Érd. Előre fizetők neveinek fel jegyzése, 's rendbe szedése miatt leg több foglalatossága szokott az újság Íróknak lenni. Ennyire lett halasztásának okát leg jobban tudja önnön maga a' ki adó, én is vetek hozzá, mások is gyaníthatják. Mindazáltal hogy nemtsak a' *Recenziót*, hanem az arra való feleletet is jókor olvashassa a' Publikum, azért kívántam annak közönségessé tételét siettetni.

A' közönséges Hermeneutikának törvényei szerént, minden *Criticusnak*, *Recensensnek*, *Refutatornak*, és *Commentátor*nak minden indulatosság, és személyes gyűlölség nélkül valónak kell lenni. A' ki tehát ezeken túl lép, 's tsak azért veszen író pennát kezébe, hogy a' vele egyet nem értő könyv szerzőnek munkáját ócsárolya, mások előtt gyűlölségessé 's szerentsétlené tehesse, nem felel meg a' *Recensens* kötelességének. — Mint-hogy a' múlt esztendőben ki jött *Magyar Almanak* tudós *Recensens*ének sem nevét, sem személyét, sem erköltsi tulajdonságait nem esmérem, nem is tudok *Recenzió*jának végéről ítéletet tenni. Hogyha írásbéli hibáimat fel fedezni, az olvasó Publikumot azokra figyelmezővé, és nevezett munkátskámat tökéletesebbé és hasznosabbá kívánta az által tenni, méltó a' ditsíretre, mi-

vel a' tódós vetélkedések által leg jobban öregbitetnek a' tudományok; ellenben hogyha nemtelenek vóltak fel tételei, mind a' felebaráti szeretet, mind a' *Hermeneutika* törvényei ellen vétett.

A' *Magy. Almanak* előjáró bevezédje 7-ik lapjának 3. és 4-ik sorait balra magyarázza a' *Tud. Recensens*, és azt a' következést láttatik azokból *per indirectum* ki húzni, hogy rajtam kívül senki a' Hazában nem érti a' nép meg világosításának mesterséget, holott a' ki azon meg jegyzett rendeket figyelmetesen meg olvassa, könnyen észre veheti, hogy nem a' tudatlan kösség, hanem a' középső classisban lévő emberek esméretének öregbítését tettem fel czélul magamnak, a' kik noha első ifjúságokat az iskolakban töltötték el, de a' Statistikának tanulására vagy kevés, vagy éppen semmi alkalmatosságok nem vólt. — Az utólsó classisban lévő embereknek sem idejek, sem kedvek, sem igyekezetek nints az illyetén szabású könyveknek olvasására.

Az időknek változásairól tett jegyzéseim két okból láttatnak a' *Tud. Recensensnek* nem tettzeni; *elsőben*, mivel bizonytalanoknak, és semmi tudós tapasztalások által meg nem próbáltattaknak lenni tartya azokat; *másodszor* olyanoknak, a' mellyek által a' mezei gazdák előbbi bal vélekedéseikben még jobban meg erősítetnek. Az *elsőre* azt felelem: hogy akár tanúlt, akár tanúlatlan embertől származzék a' tapasztalás, de ha helyes, mindenkor hasznos. Hogy minden ki fogás nélkül való vólnának ezek a' jegyzések, tellyességgel nem állatom, jól tudván, hogy nints olly törvénye a' természetnek, melly néhányszor maga rendes útjától elne távoznék; azért ha mindenkor bé nem tellyesednek is ezek az időjárásról tett jegyzések, de sokkal többször tellyesednek bé, mint nem. A' gyakorta való tapasztaláson fundáltatott paraszt kalendáriom igen ritkán tsallya meg a' föld mivelő és barom tartó gazdákat. Hogyha ez igaz, a' minthogy annyi sok tapasztalás

talás után nem is lehet annak igazságáról kételkedni, nem igaz, hogy ezen jegyzések által előbbi bal vélekedéseikben még jobban meg erősíténének a' mezei gazdák. Helyteleneknek tartya a' 7-ik és 9-dik jegyzéseimet. — Az elsőre nézve jó volna a' *Tud. Recensensnek*, a' hajós legényektől értekezni. Nem egyszer, hanem gyakorta tulajdon szememmel láttam, hogy a' Bétsi hajósok, az éjjel és reggel támadt szelek alatt leginkább készültek a' délutáni el induláshoz. — *Stuver* úr keveset hajt az éjjeli és reggeli szelekre, bizvást ki oltattya tzeduláit, és estéli 8's 10 óra közt bizonyosan el sütteti mesterséges tüzeléseit. Az 10-ik jegyzésnek helyes vóltát elegendőképen meg bizonyították a' múlt Mart. és Aprilisi villámások és menydörgések, mellyek után nem Májusi tavaszi kellemetes napok, hanem Januariusi és Februáriusi hidegek, havak, és fagyak következtek. — A' nap és hóld fogyatkozásának okait telylyességgel nem érti a' köz nép; még is minden esztendei kalendáriomokban fel vagynak azoknak idejek, órájok, és szempillantásaik jegyeztetve. Az illy forma jegyzések nem a' tanúlatlan, hanem a' tanúlt olvasóknak kedvekért tétetnek az ég vizsgálók által, a' valóságos tanúlt emberek pedig jól értik a' hóld földhöz való közelítésének, atól való el távozásának, újjulásának, fogytának és fogyatkozásának okait.

A' 2-ik lápon lévő nevezetes dolgoknak chronológiája sok okokra nézve interessálhattya a' Magyar Publikumot. Nevezetessen a' szöllő töke Európába lett által plántáltatásának ideje a' szöllős gazdákat; a' könyvnyomtatás mesterségnek fel találása a' tanulókat, az olvasást szeretőket, a' könyvnyomtatókat és kötőket; a' puska por fel találójának esmérete a' hadi embereket; a' Réformatióknak kezdete, Magy. Országba lett bé jöve tele, a' Tollerantzia, a' Bétsi és Lintzi Pacificatióknak meg újitása a' Protestánsokat. A' Görögök és Persák közt való hadakozásnak, a' Fé-

niciusok találmányainak, a' nemzetek vándorlásának, és Mahomet életének 's tetteinek históriája nem ide való, 's nem is lehetne azokat egy két levélre fel írni. Bár csak nem a' régi, hanem a' közelebb el múlt Századóknak történeteit tudhatnánk úgy a' mint kellene. — A' régi históriáknak tudása tudós és Professori embereknek való. — A' Fenicziusok találmányairól, és kereskedésekről egy olly könyvet lehetne írni, mint maga a' Magy. Almanak. — A' nemzetek egyik helyből másikba való vándorlásoknak ideje fel vagy on a' 38-ik és következő lapokon jegyezve. — *Mahomet* Próféta életének, tetteinek, vallásának leírása, rész szerént az egyházi, rész szerént az Ásiai históriára tartozik; én pedig most nem Ásiának, hanem Európa történeteinek summáját akartam elő adni. Mivel ebben az 1794-ik esztendőben költ, és a' *Tud. Recensens* által meg rostáltatott Almanakban Európának Statistikáját iktattam bé, annak rövid históriáját és változásait is kellett le írnom. — A' melly Országnak Statistikáját fogom jövő évben le írni, ugyan annak históriáját igyekezem summásan elő adni; következőképen ha élek, és a' *Magy. Almanaknak* megújítását folytathatom, meg lehet, hogyha a' sor kívánnya, Ásiának, Afrikának, és Amérikanak summás históriáját is ki fogom adni. *Amérika*, és *Australia* fel találtatásának ideje fel van a' 73 és 74-ik lapokon jegyezve, tehát oda utasítom a' *Tud. Recensenst*.

Hogy nem az eggyes számon, hanem a' háromon kezdettem az interes pénznek ki vetését, szabad tettzésemben állott, és ha nem három, hanem tízen kezdettem volna is, még sem vétettem volna a' Publikum ellen, mivel igen szegény ember az, a' ki 10 forint interes pénzre szorúl. — — A' ki a' közönséges és magános zálog házakban vizsi jószágát, az interes fizetésére nézve mindegy akár a' hólnapnak kezdetén, akár közepén, akár vége felé vigye azt oda bé, 's váltsa ki onnan, mindenkor egész hólnapig.

napra való interest kell fizetni. Helyesen jegyzette meg a' *Tud. Recensens*, hogy az interesteknek ki vetésében alkalmatossabb a' kis pénzekkel való számozás a' krajtzárokkal való számozásnál; de mivel úgy esett értésemre, hogy Erdély Országban nem a' kis pénzekkel, hanem a' krajtzárokkal való számlálás nagyon gyakorlásban, e' mellett Magyar Országban is nem közönséges a' kis pénzekre való számozás, hanem egyik környékben így, másokban amúgy nagyon a' dolog, illeendőnek lenni tartottam a' közép úton járni, mint e' vagy ama provinciálismusra hajlani. — Kivánnám tudni, mit tart a' *Tud. Recensens* a' M. Almanakban *Slendrianismusnak*? Talán a' nap fel kelése és el enyészése idejének napról napra lett szoros fel jegyzését? E' nemcsak nem *Slendrianismus*, hanem egy olly hasznos dolog, mellynek tudása mind a' házi, mind a' mezei gazdákra nézve szükséges az olly helységekben, a' hol közönséges órák nintsenek, és az árnyék órának nem minden időben lehet hasznát venni. Nem ezt, hanem inkább azt az akaratom ellen bé tsúfzott hibát kellett volna előmbe gördíteni, hogy *Julius-tól* fogva egész *December* végeig nevekedi mondatik a' nap, holott pedig mindenkor fogy. Ez a' hiba, a' mint mondám, akaratom kívül tsúfzott oda bé, olly betű szedő készítvén a' könyvet, a' ki tellyességgel nem értette a' magyar nyelvet, és három sőt négy correctura avagy meg jobbitás után is sok hibákat meg hagyott, és ezt az egy hibát is 24 forint költség nélkül meg nem lehetett volna változtatni. — Az idej Almanakban ez a' hiba nem találtatik.

Nem tettik a' *Tud. Recensensnek*, hogy a' Cs. K. aranyak más Európai Birodalmakban való betsének meg határozásában, nem belső hanem külső betsekre tekintettem. Mi gondja az utazónak és a' kereskedőnek az arany és ezüst belső betsére, az arany és ezüst mivesek dolga ez, elég nekik azt tudni, hogy egy körmő-

czi és Császár arany *Magy. Országban* 4 forintban
 30 krajtzárookban ; Angliában 9 Sillingben és 3
 penben ; *Baváriában* 5 forintban 20 krajtzárban ;
 ugyan annyiban a' Német Birodalombéli néhány
 Státusokban ; *Saxóniában és Brandeburgiában* az
 ezüst pénznek minémüségé szerént hol többen,
 hol kevesebben, rend szerént három tallérban, az
 az ötödfél forintban megyen. Valamint az Austriai
 Birodalomban, úgy más monarchiákban is a' Fe-
 jedelmeknek szabad tettzésétől függ az arany
 pénz külső betsének fel emelése és le szállítása,
 úgy hogy, ha most ebben a' tartományban 5 fo-
 rintban ment, három, négy, öt hólnap, vagy esz-
 tendők után hatödfél, vagy hat egész forintra is
 fel emelhetik az arany pénznek külső betsét,
 és már ilyenkor az a' kérdés, egyenlőé annak kül-
 ső betse belső betsével, az az, van é egy Cs. K.
 aranyban, öt vagy hat forintot érő arany, avagy
 nints? Nem hiszem, hogy a' Bétsi pénz váltóknál
 és kereskedőknél jobban tudhatták volna a' *Tud.*
Recens által citáltatott *Nelkenbrecher* és *Gerhárdt*,
 minémü külső betse legyen az Cs. K. aranyaknak
 más Európai birodalmakban ; ök pedig még ed-
 dig meg nem hazuttolták azon kis könyvetskét,
 a' mellyből én ezt ki szedegettem, és a' melly 19-
 szor adatott ki itt Bétsben ilyen czim alatt: *Neu-*
este Münztabelle 's a' t. neunzehnte Auflage, Wien
1794. bey Sebast. Hartel.

Az Almanak 2-ik részét azért neveztem *Pra-*
ctikának, mivel abban elő forduló dolgok, neve-
 zetesen Európa nevezetesebb történeteinek *chro-*
nologica fel jegyzése, közönséges Statistikája, a'
 birodalmak nagyságának, népességének, jövedel-
 mének, hadi és tengeri erejének, az Európai ural-
 kodó udvarok, fejedelmek, és nevezetesebb her-
 tzei házak *genealogica* táblájának tudása igen
 hasznos és szükséges mind a' közönséges újságo-
 kat, mind a' Statisticus könyveket olvasóknak, 's
 érteni akaróknak.

A' 32-ik lapon 3-ik S-ban a' 2-ik számban em-

litett plánéták közép pontján azt értem, 's azt akartam ki fejezni, hogy a' Copernicus systemája szerént e' mi világunk alkotmányának közepén van a' nap fel függesztve, 's ettől veszik a' planéták világosságokat. Hogy ezek közül a' planéták közül némelleyek a' nap felett, mások alatta lenni tetteknek minékünk e' föld golyóbisán lakóknak, egyenlőképen tanittyák az újabb *Physicusok* és *Astrologusok*, mellyet rövideden látni lehet *in dem Mathematischen Lexicon sub littera Theoricae Planetarum*.

Haszontalannak tartya a' *Tud. Recensens* a' 37-ik és következő lapokon fel jegyzett Európai nevezetes történeteknek chronologica elő beszérlését, én pedig igen hasznosnak tartom, és két-
tönk között nem egy két hajszált hasogató, és a' sima nádon is görtsöt kereső ember, hanem az olvasó Publicum tehet itíletet. — A' mit sok könyvből, és sok olvasás által kellene ki tanulni, itten summásan és szép rendben fel talállya az olvasó, nem is látom, akár mennyiszor olvasom, mitsoda kivetőt lehetne benne találni. A' mint fellyebb is jelentettem, nem a' tudatlan kösség, hanem az olvasást szerető és fél tanúlt emberek kedvéért írtam ezen könyvetskét, ezeknek pedig nem mindeniknek vagyon módjok, idejek és tehetségek azoknak a' könyveknek meg szerzésére, 's olvasására, a' mellyekből ezeket ki lehetne tanulni; sőt a' Tudósoknak is igen nagy könnyeb-
ségekre vagyon e' világ történeteinek illyetén encyclopedica elő adása, Továbba, így ír a' *Tud. Recensens*: *Ki állíthattya, úgymond, az együgyit Olvasó számára mind fontos történeteknek, mellyek a' 38-ik lapon a' nemzetek vándorlásából fel számláltatnak.* Kétség kívül meg felejtkezett arról, a' mit *Recensiójának* 68 lapján, a' 27 sorban írt vala. Ottan a' nemzetek vándorlása históriájának fel jegyzését javasolta, itten pedig helybe nem haggya, hogy azt a' 38-dik lapon summásan elő hordottam. Hát ha ugyan azon dolog tettik és

nem tettzik a' *Tud. Recensensnek*, mit kellett volna írnom, és nem írnom? mellyiknek lett volna több és kevesebb hafzna, annak é a' mit írtam, vagy a' mit nem írtam? — Mahomet életének históriájáról való értelmemet fellyebb, 812 lapon ki jelentettem. — Az *András* király aranyas bulájának esmérete a' magyar Diplomatika históriára tartozik. Mit hafznál az Olvasónak az első körmötzi aranyaknak tudása, hogyha erfényében nintsenek, ezt a' *Nummismaticában* kell tanítani és tanulni.

A' nemzeteknek nagyobbakra és kissebbekre való felosztása nem helytelen, ebben *Tozet*, (a) *Meuselt* (b) és *Raynalt* (c) követtem. Ezek nagy nemzeteknek nevezik azokat, a' mellyek a' nemzetek ide 's tova lett vándorlásának alkalmatosságával a' napnyugoti Római Birodalomban letelepedvén a' törzsökös nemzetekkel lett égyeségek által lettenek, 's idővel több Országokra osztattak fel, illyenek a' Spanyolok, Portugallusok Frantziák, Olaszok és Anglusok, a' kik első eredetekre nézve ugyan egy törzsöktől, t. i. a' Latinusoktól, avagy Rómaiaktól származtak, hanem in *Saeculo migratorio*, idegen nemzetekkel öfzve elegyedvén, dialectusokra, és a' köztök letelepedett nemzetek' nyelvéből nyelvekbe bétsúfzott szókra nézve különböző nemzeteknek lenni tartatnak. A' Spanyol Országi Rómaiak a' Svévusokkal, Vandalusokkal, *West* avagy napnyugoti Gothusokkal, Maurusokkal és Arabsokkal

(a) *Einleitung in die allgemeine und besondere Europaeische Staatskunde von Eobald Toze, vierte Auflage, mit den nöthigen Verbesserungen und Zusätzen versehen von Valentin August Heinze 1790. in 8-vo.*

(b) *Lehrbuch der Statistik, ausgearbeitet von Johan Georg Meusel. Leipzig 1792. in 8-vo.*

(c) *Histoire Philosophique et Politiquee T. 1. in 8-vo.*

elegyettének öszve; a' *Portugalliák* a' Svécusokkal, Maurusokkal, Zsidókkal és Indusokkal; az *Angliába* költöztek a' Brittusokkal, Angelekkel, Szászokkal, Dánusokkal, Normandusokkal és Frankusokkal; a' Frantzia Országban letelepedtek a' Gallusokkal, Burgundusokkal, Gothusokkal, Brittusokkal, Frankusokkal és Normandusokkal; az Olasz Országok a' Longobardusokkal; és imé ez okból neveztetnek a' Spanyolok, Portugallusok, Frantziák és Anglusok nagy nemzeteknek. A' *Dánusok*, *Svécusok*, *Norvegusok*, és *Islandusok* is egy nemzet vóltanak az elsőbb századokban; hanem a' Gothusoknak, Vandalusoknak, Angeleknek, Longobardusoknak, 's több nemzetbélieknek köztök lett letelepedésével, különböző nemzetekké lettek, a' mint nyelveknek nagy egyenlősége, mellyek csak dialectussal különböznek egymástól, elegendőképen bizonyította. — A' Németeket senki a' kis nemzetek közzé nem számlálhattya. — A' Lengyeleket, Oroszokat, Görögöket és Magyarokat, ámbár számokra nézve többen legyenek is a' Spanyoloknál, Portugallusoknál, Svécusoknál és Danusoknál, még sem lehet a' nagy nemzetek közzé számlálni. A' két elsőbbek a' Szármatáktól, vagy a' mint a' Görögök nevezték, Szauromatáktól származtak. Nem is mind Lengyel az, a' ki Lengyel Országban lakik, a' Németeknek, Zsidóknak, és más ott letelepedett nemzetbélieknek száma nem kevesebb hanem több a' valóságos Lengyeleknél. — A' Lythvániai nagy hertzegeységben a' *Lettusokon* kívül, Kurlandusok, Samogéták, Prussusok, Oroszok, és Oláhok is laknak. — Az Orosz Birodalomban is sokféle nemzetbéliek telepedtenek le, és bátor 24 millióra tétessék a' lakosoknak száma, de még sem lehet azokat valóságos Oroszoknak nevezni. — Ásiai tartományaiban Kozákok, Kálmukok, Tatarok, és Georgianusok is igen sokan laknak. *Magyarokat* Magyar Orzágon kívül keresni nem kell Európában, jól tudja a' *Tud. Re-sensens* mennyiféle nemzet lakja nemes Hazánkat,

de azért még sem lehet őket valóságos magyaroknak nevezni. A' *Törökök, Görögök* a' nagy nemzetekhez képest kevesen vagynak Európában; következésképen, nem lehet őket az Európai nagy nemzetek közzé számlálni. Anya nyelveknek neveztetnek azok, a' mellyektől más nyelvek származtak, mint p. o. a' *deák* nyelvtől az Olasz, Francia, Spanyol, Portugalliai, és Oláh; a' *Némettől* a' Belga, Angliai, Dániai, Svéciai, Norvégiai, és Islandiai; a' *Tóttól* az Orosz, Lengyel, Cseh, Morva, Bulgáriai, Illyriai, és Windisi nyelvek. Mihélyt tudtomra fogja a' *Tud. Recensens* adni, mellyik nyelv származott a' Görögtől, azonnal ezt is az anya nyelvek közzé fogom számlálni, de addig nem.

A' Belgiomi hét frigyos tartományokat még eddig *per excellentiam*, Hollandiai Respublikának nevezték a' Tudósok, mindazért, mivel azok közt leg nagyobb, leg népesebb, és leg hatalmasabb vólt a' Hollandiai tartomány; mindazért mivel leg többet fizet a' respublika kintstárába, többet maga a' több frigyos tartományoknál. Erre való nézve neveztem a' *Hágai* fő kormány széket Hollandiai Rendeknek, de abból nem következik, hogy a' Hollandiai tartomány küldöttyeinek rendjét, melly hasonlóképen *Hágában* szokta gyűléseit tartani, meg nem tudnám a' *Hágai* fő kormány széktől, melly közönségesen *Generál Státusoknak*, avagy *Köz Rendeknek* neveztetik, külömböztetni. — Mi okból rekeszti ki a' *Tud. Recensens* a' Spanyolokat a' kereskedést virágoztató Európai nemzetek közzül, nem látom által. A' Spanyolok mind a' külső mind a' belső kereskedést gyakorolják, kivált a' miolta a' Burbóniai házból veszik uralkodó fejedelmeiket, Országoknak fekvése is igen alkalmas lévén a' kereskedésre. Minden esztendőben igen sok malosa szőlőt, bort, olajat, tizitromot, narantsot, fügét, mandolát, sáfránt, selyem készkenőt, gyapját, bőrt, vasat, és kényesőt, sőt, szappant, dohányt, tzinobrimot és hamuzsirt

fzohtak más tartományokba, kiváltképen Améri-
 kába küldeni, 's azok helyet búzát, fűszerfzámot,
 vialzt, bé szózott és aszalt halat, vaját, sajtót,
 selyemből és gyapjúból készült posztót, vásznat,
 és mindenféle manufacturákban és fabrikákban
 tsinált portékákat, papírost, atzélt, rezet, czint,
 ónt, kendert, hajókra való kötelet, szurkot, ha-
 jó készítéshez való fát 's a' t. bé vinni. Ritka Eu-
 rópai nemzet a' melly Spanyol Országba ne ke-
 reskedne, kiváltképen pedig az Anglusok, Hol-
 landusok és Frantziák. A' *Biscayabéliek* sok Spa-
 nyól Orzági terméseket hordanak *Angliába*,
Frantzia Országba, *Hollandiába*, *Hamburgba*, és
 a' Német tengerre — 1782-dik esztendőben a' fé-
 nyes Portával is kereskedésbéli tractára lépett a'
 Madritti udvar. Európán kívül is kereskedik a'
 Spanyol nemzet, *Afrikában* a' Marokánusokkal
 és a' *Canari* szigeteknek lakosaival; *Asiában* a'
Borneoi, *Molukki*, *Luzoni*, és *Manilla* szigetek la-
 kosáival, az *Indusokkal*, és *Chinabéliekkel*. — Az
 idei M. Almanakba bé iktatott Ó *Polynésiának*
 históriája bizonyíttya állatásomat. *Américában*,
Peru, *Domingo*, *Portorico*, *Margarita*, *Trinidad*
 szigetekkel, ó és új *Mexikóval*, *Californiával*,
Lovisianával, napkeleti és napnyugoti *Floridával*,
 új *Castiliával*, *Guianával*, *Chilivel*, *Paraquajával*
 's a' t. Ebből hordják ezüstjeiket és aranyaikat
 is. Errevaló nézve állitattak fel a' *Guipuscoai*,
Barcellónai, a' *Cadixban* lévő *Havanai* és több Spa-
 nyól Birodalombéli kereskedő társaságok. — A'
 Spanyol Ország kereskedésének mivóltáról bőveb-
 ben lehet olvasni a' (d) betű alatt fel jegyeztetett
 Tudósokat. Tehát helytelenül rekesztetik ki a'
 Spanyol nemzet a' kereskedést virágoztató Euró-
 pai nemzeteknek laistromából.

(d.) Raynal *Histoire Philos. et Polit.* T. III. —
Neuere Stats kunde von Spanien T. II. Bour-
 going T. II.

Anglia tágasabb értelemben, az az, *Scotziával* és *Hyberniával* együtt vétetve az elsőbb, szorosabb értelemben pedig, az az a' kettőtől külön vétetve a' második rendbéli Európai Országok közzé tartozik. Illyenképen könnyű a' 78-ik és 79-ik lapon elő forduló Angliát egymástól megkülömböztetni. — Illyen értelemben kelletik a' 87 és 80-ik lapokon fel jegyzett Hollandiát is venni; amott az egész respublika, itten pedig különösen a' Hollandiai tartomány értetik. — A' *Hollandiai*, az az, a' hét frigyes tartományokból álló Belgiomi respublikának hosszúsága 29, szélessége 22, superficiese, az az, felső lapja pedig 625 quadrat, vagy négy szegű mélyföld. conf. *Raynal Hist. Phil. et Polit. T. 1. p. 281 BÜschings Geographie T. IV. p. 2, 3, 5-te Auflage, Luederer Einleitunk in die Staatskunde I. Th. Leipzig 1792.* — Az egész respublika lakosainak számát *Toze és Süszmilch* harmadfél millióra, *Meusel* pedig 2 millió 758 ezerre teszik. Ha az első számot veszik 4000; ha az utólsóbbat annál is több ember esik egy quadrat mélyföldre. Magának a' Hollandiai tartománynak lakosait egy millió emberre teszi *Süszmilch*, és *Toze*, *Luederer* egy millió 250 ezerre, és így nem tsuda, hogy a' midőn az egész respublikában egy quadrat mélyföldre 4000, akkor a' Hollandiai tartományban, melly nagyságára nézve kisebb a' hat tartományoknál, 7840 lakos esik egy quadrat mélyföldre. — Az Európai Birodalomnak esztendei jövedelmét, melly a' környüllátásokhoz képest hol több hol kevesebb, igen nehéz szorossan meg határozni. Angliában a' *Status* jövedelme 1787-ik esztendőből fogva hatszor szaporítatott; a' *Frigyes Belgiomé* is egynéhányszor, 's mind a' két helyen egynéhány milliómokkal; és imé ez az oka, hogy a' N. Britanniai és Hollandiai, vagy a' mostani új nevezet szerént, Batáviai respublika közönséges jövedelmeinek meghatározásában egymástól különbözünk. *Dániának* rendszerént való jövedelmét *Meusel* mintegy 7 millió tallérra, az az, tizenegyedfél millió forintra, *Bü-*

sching, *Toze*, és *Holberg* 11 millió forintra teszik. Rend kívül való jövedelmeiről itten szó nintsen. Svécziának ezstendei rendes jövedelmét 10 millió 800 ezer tallerra számlálják *Meusel*, *Büsching*, *Dallin* és *Nettelblat*; úgy de sem nem koronás, sem nem kétforintos, sem nem Német Országai más fél forintos, hanem Svécziái ezüst tallért kell itten érteni, ebben pedig 37 krajczárnál és egy denárnál több nintsen, és így nem lehet Svéczia rendes jövedelmét 13 millió forintra tenni. — Az Orosz Birodalom ennekelötte való jövedelmét 50 millió rubelnél, az az, 90—100 millió forintnál többre nem tették *Meusel* és *Büsching*, holott az utólsóbb egynéhány ezstendőkig Petersburgban lakván jól tudhatta azt. Az utólsó Török háborútól fogva Krimiai, és most Lengyel Országai jövedelmeivel nagyon szaporodott, de meg marad é ezen állapattyában avagy nem, az idő választya el — A' mostan elő hordott kútfejeket az Almanakban elő nem hordhattam, mert így nem 30 hanem 40 árkusra is réá ment vólna. — Egy Orosz Copeket nem egy krajtzárban és 10 denárban mondottam járni, hanem 1 krajtzárban és 1/10 rész denárban, ne sajnállya a' Tud. Recensens az Almanaknak 86-ik lapját jobban meg nézni. — Egy *Chise*, az az, Török gyüszü 500 piastert, egy piaster 1 forintot és 5 krajtzárt, és így egy gyüszü 541 forintot és 41 krajtzárt teszen; a' 86-ik lapon könnyen meg eshető nyomtatásbéli hiba vagyon, melyet könnyen észre vehet az értelmes olvasó. — Portugalliában egy *Rees* valamivel több egy fillérnél, egy egész dobraons 24000 *reest* teszen, a' melly 60 forintra is allig megyen. Egy Anglus *Guinét* hat tallerra és 4 jó garasra számlál *Arshenholtz* Annalisában és *Hübner* Handlungs-Lexikonnyában, hat tallér pedig 9 forintnál's 16 krajczárnál többre nem megyen; mind a' kettőt meg lehet olvasni. — Hogy a' 79-dik laptól fogva a' 82-ik a' negyedik oszlopon a' faluk helyett lakosok értettek, innen vagyon, hogy mind a' faluk

nak, mind a' lakosoknak számaikat fel jegyzettem a' manuscriptumban, és a' szedő is ki szedte; de mivel szelesebbek lettek volna ezen columnák a' többinél, tehát meg parantsoltam a' correctura után, hogy egyiket valamelyiket haggya ki, ki is hagyta, de nem értvén a' nyelvet helytelenül; azután pedig nagy kárvallás nélkül meg nem lehetett változtatni, hanem jövendőben ez is meg jobbítatik. A' több elő hordott hibák nem méltók a' tzáfolásra.

Hogyha kissebb 8-ad részbe, a' mitsodások szoktak a' zsebbe való könyvetskék, lenni nyomtattam volna ezen munkámat, nem 30 hanem 60 árkus lett volna belőle, holott méltó a' könyvek formájának adatásában a' proportzióra is tekinteni.

Egyébb aránt ditséretet és köszönetet érdemel a' Tud. *Recensens*, hogy ezen munkátskát olly figyelmetesen meg olvasta, és tudós jegyzései által tökéletesebbé kívánnyá tenni. Soha jobban meg nem tzáfolhatta volna ezen munkámat, mint ha mást, 's ennél tökéletesebbet írt 's adott volna a' Magy. Publikum kezébe; de sokkal könnyebb más könyvét meg rostálni, mint az illy szabású könyvetskének ki készítésére, tsupán a' nemzeti nyelvhez és litteraturához való szeretetből 600 's több forintokat fel áldozni. — *Irtam Bétsben 28-dik Junii 1795-ik esztendőben, a' Magy. Kurir szerzője.*